

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.24.1.145-155>

Žarko B. Veljković

Dragan Ilić-Pisum

Je Ptolemajev Serbinon antično srbsko mesto?¹

UVOD

V zadnjih treh desetletjih se v Srbiji ponovno pojavlja romantična, parazanstvena, tako imenovana nacionalna zgodovina, ki v svoji najnovejši pojavnosti trdi, da so Srbi avtohtoni prebivalci Podonavja in Balkana, tako rekoč Praindoevropejci v svoji pradomovini, srbščina pa naj bi bila indoevropski prajezik. Ti kvazizgodovinarji brez znanstvenih argumentov so, naslanjajoč se na glasoslovne asociacije, obenem tudi kvazietimologiji in trdijo, da Ptolemajevo mesto *Serbinon* v Panoniji dokazuje, da so že v antiki Srbi živeli v Podonavju in na Balkanu. Resni znanstveni in etimološki dokazi pa to »prarsrbsko« etimologijo v celoti zavržejo in razkrijejo, da gre za panonski ilirski toponim **Sérbinom*, ki pomeni približno »mesto, z žrelom/vodno sotesko, iz katere(ga) bruha voda, z vodno globeljo« ali »kraj, kjer je žrelo jame ali votline, brezno«; ali še bolje, »kraj z vodnim virom/izvirom ali (?) z rečnim izvirom« oz. »kraj z virom termalne vode«. Sodeč po Ptolemajevi *Geografiji* bi se koordinate tega toponima lahko približno ujemale z današnjim madžarskim krajem Villánykövesd oz. z današnjo hrvaško Cabuno ali s hrvaško Gradino, obe lokaciji pa se nahajata v bližini Virovitice ob madžarski meji.

¹ Za koristne nasvete in pomoč se vodilni avtor članka Žarko B. Veljković posebej zahvaljujem akademiku Ranku Matasoviću (HAZU) ter osebju knjižnice Skupine za skandinavske jezike in književnosti Filološke fakultete v Beogradu. Največjo zahvalo pa sem dolžan svojemu soavtorju, kapitanu in kartografu Dragani Iliću-Pisumu, ki mi je nesebično pomagal pri prevarjanju Ptolemajevih podatkov v moderne geografske koordinate.

KVAZIZNASTVENA ZGODOVINA

V Srbiji se je 19. stoletju poleg znanstvene nacionalne zgodovine Srbije razvila romantična, paraznanstvena, tako imenovana nacionalna zgodovina, ki trdi, da so Srbi predniki Slovanov, tako rekoč Praslovani, srbščina pa mati vseh slovanskih jezikov.² Sprva se je trdilo, da so Srbi, ki se v celoti identificirajo s Starimi Slovani, indoarijskega izvora;³ to naj bi se z etimološkega in zgodovinskega vidika smelo trditi tudi o poreklu neslovanskih Protosrbov;⁴ kasneje pa se je izoblikovalo stališče, da so Srbi (oz. Stari Slovani) zagotovo avtohtoni prebivalci Balkana.⁵

Ta paraznanstvena ali tako imenovana nacionalna zgodovina se v Srbiji ponovno razvija v zadnjih treh desetletjih, imenuje pa se »srbska avtohtona šola«. Trdi, da Srbi oz. Stari Slovani niso zgolj starodavni prebivalci Podonavja in Balkana,⁶ ampak tako rekoč Praindoevropejci. Podonavje in Balkan naj bi bila njihova pradomovina, srbščina pa indoevropski prajezik.⁷

Ker ti kvazizgodovinarji nimajo pravih argumentov, naslanjajoč se na glasoslovne asociacije postanejo tudi kvazietimologi, starodavni kraj *Serbinon* ali **Serbinum* v Panoniji pa naj bi po njihovem mnenju dokazoval, da so že na prostoru antičnega Balkana in Podonavja živeli Srbi;⁸ in ne samo to, vodja »srbske avtohtone šole« Jovan I. Deretić je celo trdil, da je starodavni *Serbinon* današnji Zagreb:

Kar se tiče samega mesta Zagreb, zdaj vemo, da je to starodavno Serbinovo, »Serbinon« pri Ptolemaju. V delu *Rerum Hungaricarum* se nahaja podatek, da je madžarski kralj Bela IV. okoli leta 1245 mesto dal ograditi z obzidjem in da je od takrat slednje znano pod novim imenom. V starih časih se je imenovalo »Soroga«, od tega časa je bilo mesto znano kot Agram. Soroga je Serbinovo, ki so ga Madžari imenovali Sorba, Soroba in Soroga.

(Deretić, *Serbi: narod i rasa*, 146, 147).

Na te in podobne paraznanstvene, parazgodovinske in paraetimološke domneve se je srbska znanstvena javnost odzvala z več deli, denimo s knjigo *Srbi pred Adamom in po njem* zgodovinarja-bizantinologa Radivoja Radića (2003) ter z delom *Toponomastika kot izziv* etimologa in slavista Aleksandra

2 Milojević, *Odlomci istorije Srba*, 68; Lukin-Lazić, *Kratka povjesnica Srba*, 6; Petković, *Prve pojave srpskog imena*, 15, 16; Jevđević, *Od Indije do Srbije*, 18.

3 Milojević, *Odlomci istorije Srba*, 23; Lukin-Lazić, *Kratka povjesnica Srba*, 7; Jevđević, *Od Indije do Srbije*, 17.

4 Gluhak, *Hrvatski etimološki rječnik*, 5473, Srb.

5 Petković, *Prve pojave srpskog imena*, 17, 18.

6 Luković-Pjanović, *Srbi narod najstariji*, 7, 8; Deretić, *Serbi: narod i rasa*, 8.

7 Luković-Pjanović, *Srbi narod najstariji*, 111; Deretić, *Serbi: narod i rasa* 8, 9.

8 Petković, *Prve pojave srpskog imena*, 35; Luković-Pjanović, *Srbi narod najstariji*, 80, 375, 412, 413; Petrović, *Kratka arheografija Srba*, 70, 92.

Lome (2001). Iz slednjega navajam citat, ki ilustrira, kam lahko laika pripelje kvaziznanstvena metodologija »srbske avtohtone šole«:

Vse se je začelo z reko Oranje v Južni Afriki. »Iz otroštva se spominjam«, piše naš kolega, »kako so imeli v moji domači vasi navado za motno tekočo vodo reči, da je kot 'po oranju'. Takšen pomen bi se zelo dobro prilegal navadni veliki reki, kakršna je Oranje – je potemtakem mogoče, da so naši predniki nekoč prišli vse do Afrike? Pa pogledjmo, sem si rekel, ali je v tistem delu sveta najti še kak srbski toponim. In glej, sredi Afrike, država Čad! Ko se človeku zmrači obraz, pri nas pravijo, da 'je počadil' [srb. *počadio*]. Ko so prodirali s severa, čez Saharo v globine črne Afrike, so naši predniki najprej srečali ljudi sajastih obrazov [srb. *čađava lica*], se pravi črnce, in po tem so poimenovali državo!«

Potemtakem so večjemu delu celine morali Srbi vladati kot sužnjelastniki in trgovci s sužnji! Ime države Biafra še vedno ohranja spomin na tiste čase, saj izhaja iz srbskega sužnjelastniškega gesla 'Bij Afra!', to pa velja tudi za ime prestolnice današnje Kenije Nairobi. Tam je bil namreč nekoč trg, kjer so prodajali najboljše sužnje [srb. *najbolji robovi*].

Širjenje islama pa je srbski vladavini v Afriki napravilo konec. Naša zadnja utrdba je bil jug celine, meja pa je nekaj časa potekala prav ob reki Oranje. Na to se nanaša znana pretnja kraljeviča Marka v ljudski pesmi: »*More Turci, ne gaz'te Oranja!*«. Po drugi strani pa so nas muslimani potisnili vse do vzhodne Indonezije. Tam so Srbi našli zadnje zatočišče v gorskih predelih otoka Timor, kot pravi nesmrtni Njegoš: »*Or'ò gn'jezdo vrh Timora vije, jer slobode u ravnici nije.*« (Loma, *Toponomastika kot izziv*, 9–10)

Pravzaprav pa »srbska avtohtona šola« ni niti smešna niti na Balkanu osamljena. V skoraj vseh nekdanjih republikah SFRJ se je namreč pojavil enak ali podoben pristop k parazanstveni, tako imenovani nacionalni zgodovini (tudi »neozgodovini«), več kot očitno spogledujoč se z desničarsko ideologijo *Blut und Boden*. Gre za odraz neonacionalne, največkrat šovinistične zavesti,⁹ ki se je razvijala pred državljansko vojno (v kateri so bili vsi poraženi), kasneje pa v razmerah povojne materialne stiske ter evropske gospodarske in finančne krize in še ne povsem ozdravljenih šovinističnih strasti. Cilj pričujočega članka je tako vrniti se v mirni pristan etimologije in znanstvenih dejstev.

ZGODOVINSKI VIRI

Za začetek se vprašajmo, pri katerih antičnih piscih naletimo na toponim v Panoniji *Serbinon*. To se zgodi samo pri geografu Klavdiju Ptolemaju, ki v drugi knjigi *Geografije* v poglavju z naslovom Παννονίας τῆς κάτω θέσις («Lega spodnje Panonije») toponim omenja v naslednjem kontekstu:

9 Todorović, »Idejni sistem 'Srbi, narod najstariji'«, 39, 42.

ἀπὸ δὲ τοῦ ποταμοῦ Βερβίς	μ̄β	μ̄ς
Σέρβινον	μ̄β γ'	μ̄ς <'
Ἰούολλον ἦτοι Ἰούβολον	μ̄β γ'	μ̄ς
Κέρτισσα	μ̄β γ'	μ̄ε γ'

(Ptolemaj 2.16.6)

V naslednjih dveh, sedmem in osmem stavku Ptolemaj opis nadaljuje in seznam dopolni s toponimi Μούρσελλα, Κιβαλίς, Μαρσονία, Οὐακόντιον, Μουρσία κολωνία, Σαλλίς, Βασσιάνα, Τάρσιον in Σίρμιον.

Citirani odlomek v prevodu pomeni, da se v rimski provinci *Pannonia inferior* v okolici reke, ki jo Ptolemaj omenja pred tem, to je Donave, nahajajo kraji *Bérbis* na poziciji 42° 00' 46" 00', *Sérbinon* na 42° 3/60^{2'} 46" 50' oz. 41° 20' 46" 30', *Ioú(b)ol(l)on* na 42° 3/60^{2'} 46" 00' oz. 42° 20' 46" 00' in *Kértissa* na 42° 3/60^{2'} 45" 3/60^{2'} oz. 42° 20' 45" 20'; poleg tega se v pokrajini nahajajo tudi *Móursella*, *Kibalís*, *Marsonía*, *Ouakóntion*, *Moursía kolonía*, *Sállis*, *Bassiana*, *Társion* in *Sírmion*.¹⁰

Kot je znano danes,¹¹ imajo ti kraji naslednje latinske ustreznice: (lok.) **Bérbis* oz. **Bérbae* (= *Bérebae*, ? Podgajci Podravski), **Sérbinum*, **Júvol(l)um* (= *Jovália*, ? Valpovo), *Cértissa* (= *Cértissia*, ? Štrbinci u Budrovcima), *Mursélla* (? Petrijevc), (lok.) *Cíbalis* oz. *Cíbalae* (Vinkovci), *Marsónia* (Slavonski Brod), **Múrsia colónia* (= *Mursa*, Osijek), (lok.) *Sállis* oz. *Sallae/Salla* (Zalalövö), *Bassiána* (Donji Petrovci), **Társium* in *Sírmium* (Sremska Mitrovica). Lokacija kraja *Ouakóntion* ostaja neindeficirana.

LOKACIJA

Iz zgoraj povedanega sledi, da so bile koordinate Ptolemajevega kraja *Sérbinon* 42° 3/60^{2'} 46" 50' ali 41° 20' 46" 30'.

Izhajamo iz tega, da ima *Sérbinon* koordinate 42° 3/60^{2'} 46" 50'. To bi pomenilo, da je za pol stopinje zemljepisne širine nad mestom *Ioú(b)ol(l)on*, ki ima koordinate 42° 3/60^{2'} 46" 00' (42° 20' 46" 00'). Seveda se zastavi vprašanje, koliko današnjim kilometrom bi lahko ustrezalo Ptolemajeve pol stopinje zemljepisne širine. Če vemo, da ima *Kértissa* koordinate 42° 3/60^{2'} 45" 3/60^{2'} (42° 20' 45" 20'), potem je razdalja med krajem *Ioú(b)ol(l)on* in krajem *Kértissa* 0.8 stopinje zemljepisne širine. Ker pa je razdaljo med krajem *Ioú(b)ol(l)on*, današnjim Valpovim, in krajem *Kértissa*, današnjimi Budrovc, možno

10 Kot je predlagal anonimni recenzent, bi veljalo razložiti metodologijo določanja zemljepisnih koordinat. Ob tem poudarjam, da so na tem mestu navedene koordinate Ptolemajeve. Izračun modernih koordinat in zemljepisnih razdalj je razložen v nadaljevanju, posebna zasluga zanje pa gre Draganu Iliću-Pisumu; prim. op. 1.

11 Gračanin, »Rimske prometnice i komunikacije u kasnoantičkoj južnoj Panoniji«, 10, 17, 23, 26, 36, 41.

opredeliti kot 43.22 km,¹² potem bi cela stopinja Ptolemajeve geografske širine ustrezala 51.864 km, pol stopinje pa 25.932 km.

Torej, *Sérbinon*, ki ima koordinate $42^{\circ} 3/60^{2'} 46^{\circ} 50'$, se nahaja 25.932 km severno od današnjega kraja Valpovo, to pa bi lahko ustrezalo današnjemu kraju Villánykövesd na Madžarskem, ki se nahaja 24.87 km severno od Valpovega.¹³

Če pa ima *Sérbinon* koordinate $41^{\circ} 20' 46^{\circ} 30'$, *Iouí(b)ol(l)on* pa $42^{\circ} 3/60^{2'} 46^{\circ} 00'$ ($42^{\circ} 20' 46^{\circ} 00'$) in *Berbís* $42^{\circ} 00' 46^{\circ} 00'$, to pomeni, da bi bilo treba izhodišče postaviti na 0.3 stopinje Ptolemajeve zemljepisne širine, to je 15.5592 km, in to severno od črte, ki se dotika kraja *Iouí(b)ol(l)on* (današnje Valpovo na $45^{\circ}66'N 18^{\circ}42'E$) oziroma kraja *Berbís*, današnjih Podgajcev Podravskega, ki imajo koordinate $45^{\circ}44'N 18^{\circ}16'E$.¹⁴ Tej točki bi torej lahko približno ustrezalo današnje madžarsko mesto Beremend, ki se nahaja 14.39 km severno od današnjega Valpova.¹⁵ Tako je, če se izhaja iz lokacije današnjega Valpova. Če pa se izhaja iz lokacije današnjih Podgajcev Podravskega, pa bi ob upoštevanju popravka 0.22 stopinje današnje zemljepisne širine (≈ 111 km), na 24.42 km, ta točka približno ustrezala današnjemu mestu Villány na Madžarskem, ki leži 23.67 km severno od Valpovega.¹⁶

Določiti je treba tudi, kolikšnemu številu današnjih kilometrov ustreza Ptolemajeva stopinja zemljepisne širine. Če vemo, da ima kraj *Berbís* koordinate $42^{\circ} 00' 46^{\circ} 00'$ in *Iouí(b)ol(l)on* $42^{\circ} 3/60^{2'} 46^{\circ} 00'$ ($42^{\circ} 20' 46^{\circ} 00'$), potem je razdalja med krajema 0.2 stopinje zemljepisne širine. Ker pa je razdalja med krajema *Berbís* (danes Podgajci Podravskega) in *Iouí(b)ol(l)on* (danes Valpovo) 14.08 km,¹⁷ potem celotni stopinji Ptolemajeve zemljepisne širine ustreza 70.04 km.

To pomeni, da bi *Sérbinon* imel koordinate $41^{\circ} 20' 46^{\circ} 30'$ in bi se nahajal 70.04 km od današnjega Beremenda oz. Villány na Madžarskem. To pa bi približno ustrezalo hrvaškemu kraju Cabuna (66.59 km zahodno od madžarskega Beremenda) oz. hrvaškemu kraju Gradina 73.03 km zahodno od madžarskega Villány. Obe lokaciji sta blizu madžarske meje.¹⁸

Torej, Ptolemajevemu kraju *Sérbinon* bi bilo na podlagi njegove *Geografije* mogoče določiti koordinate, ki bi približno ustrezale današnjemu kraju Villánykövesd na Madžarskem oz. današnji hrvaški Cabuni ali Gradini, obema v bližini Virovitice na meji z Madžarsko.

12 Gl. Udaljenosti 2012, <http://www.udaljenosti.com/>.

13 Prav tam.

14 Gl. Karta SFRJ 1:25000.

15 Gl. Udaljenosti 2012, <http://www.udaljenosti.com/>.

16 Prav tam.

17 Prav tam.

18 Prav tam.

Srbski romantični parazanstveni zgodovinarji pa Ptolemajev *Sérbinon* locirajo takole. Petković ga postavlja v Bosansko Gradiško.¹⁹ Zaradi zvočne podobnosti ga namreč poistoveti z relativno bližnjim krajem *Servítium*, ki se, kot je videti, tudi v starejši arheološki literaturi postavlja v Bosansko Gradiško.²⁰ Luković-Pjanović kraja *Sérbinon* ne postavlja v Bosansko Gradiško, temveč ga identificira s prej omenjenim *Servítium*, ki naj bi se domnevno sekundarno zapisoval kot *Serbention* in *Serbition*, in ga na podlagi nenatančnega starega zemljevida (ta pa naj bi temeljil na Ptolemajevi *Geografiji*) postavlja južno od Save.²¹ Niti Petrović kraja *Sérbinon* ne postavlja v Bosansko Gradiško, ampak pravi, da se nahaja v Posavini in nedaleč od Vukovarja, pri tem pa se verjetno naslanja na prej omenjeni nenatančni stari zemljevid.²² Deretić *Sérbinon* interpretira zvočno-asociativno in ga poistoveti z relativno bližnjim mestom *Soroga*, kar naj bi domnevno bilo staro, antično slovansko poimenovanje za Zagreb v rimskem času,²³ ta domneva pa se naslanja na znanega etimologaromanista Putanca oz. na njegov paraetimološki ekskurz v sfero onkraj meja znanosti.²⁴

Skratka, na podlagi glasovnih asociacij bi bilo mogoče *Sérbinon* poistovetiti tudi s potencialnim **Srebrenjem*, kar pa bi bila lahko celo današnja *Srebrenica* ali morda tudi *Srbinja*, kot se je nekaj časa pred in po vojni imenovala Foča – seveda pa vse to z znanostjo nima nobene zveze. Zato je treba odločno zavreči vse lokacije Ptolemajevga *Sérbinona*, ki jih zagovarjajo srbski romantični kvaziznanstveni zgodovinarji, in ostati pri prej omenjenem zaključku: na podlagi koordinat, ki jih navaja Ptolemaj v svoji *Geografiji*, bi lahko približno šlo za današnje madžarsko mesto Villánykövesd oz. za današnji hrvaški kraj Cabuna ali tudi Gradina, oba pa se nahajata v bližini Virovitice ob madžarski meji.

V zvezi s tem, da bi Ptolemajev *Sérbinon* lahko približno ustrezal današnjemu madžarskemu mestu Villánykövesd oz. hrvaški Cabuni ali Gradini (obe v bližini Virovitice ob madžarski meji) – se pravi, da gre za kraje na Madžarskem ali v njeni bližini – velja omeniti tudi starejšo literaturo, po kateri naj bi *Sérbinon* domnevno ustrezal današnjemu madžarskemu kraju Pécs.²⁵ Predvideva se, da je kraj obstajal že v rimskih časih, ko naj bi nosil ime **Sérbinum*, najdeni so bili tudi številni antični artefakti, ki naj bi nakazovali na ta zaključek.²⁶ A v odsotnosti zanesljivih epigrafskih in zgodovinskih virov velja tudi to predpostavko o lokaciji ovreči.

19 Petković, *Prve pojave srpskog imena*, 35.

20 Prim. Gračanin, »Rimske prometnice i komunikacije u kasnoantičkoj južnoj Panoniji«, 17.

21 Luković-Pjanović, *Srbi narod najstariji*, 80, 375, 412, 413.

22 Petrović, *Kratka arheografija Srba*, 70, 92.

23 Deretić, *Serbi: narod i rasa*, 146, 147.

24 Putanec, *Ubikacija klasičnih toponima Sisopa i Soroga*.

25 Gebhardi, *Geschichte des Reichs Hungarn*, 92; von Szepesházy in von Thiele, *Merkwürdigkeiten des königreiches Ungern*, 65; Graesse, *Orbis Latinus*, 249.

26 Beudant, *Voyage minéralogique et géologique*, 518.

Skratka, na podlagi koordinat v Ptolemajevi *Geografiji* se zdi bolj smiselno vztrajati pri začetnem sklepu, da bi *Sérbinon* lahko približno ustrezal madžarskemu kraju Villánykövesd oz. hrvaški Cabuni ali Gradini v bližini madžarske meje.

ETIMOLOGIJA

Kaj nam vse to pove? Pove nam, da mora biti toponim *Sérbinon* protokeltskega ali panonskega ilirskega porekla, kajti že v predrimskih časih so na področju današnjega madžarskega Villánykövesda, pa tudi v okolici današnje Virovitice sprva živeli Kelti, kasneje pa panonsko ilirsko ljudstvo *Andianti* ali *Andizeti* (gr. Ἀνδιάντες, Ἀνδιζήτιοι, lat. *Andizétes*); poroča pa se tudi, da se je v kraje pozneje naselilo keltsko ljudstvo Skordiskov.²⁷

Vprašanje, ali gre za toponim protokeltskega ali panonskega ilirskega porekla, pa nam lahko pomaga osvetliti poreklo grških poimenovanj na *-inon* oz. latinskih poimenovanj na *-inum* v neposredni geografski soseščini, to je v provincah Panonija in Ilirik. V Panoniji se je v bližini kraja *Sérbinon* nahajal tudi *Áltinum* (grško bi bilo **Áltonin*), ki ga je naseljevalo isto ilirsko ljudstvo Andiantov ali Andizetov.²⁸ V Iliriku poleg tega ležita kraja *Nédinon*, latinsko *Nédinum*, ter *Pásinum* (grško bi bilo **Pásinon*) in oba so naseljevali ilirski Liburni.²⁹ To kaže, da bi bil toponim *Sérbinon* lahko ilirskega, natančneje panonskega ilirskega porekla.

Nadalje, v toponimu je mogoče videti ilirsko pripono *-inon*, ki ima krajevni pomen in se v grščini odraža kot *-inon* ter v latinščini kot *-inum*, npr. v prej omenjenem toponimu **Áltonin* (»mesto na višini«), grško **Áltonin* in latinsko *Áltinum*.³⁰

Koren besede je torej *serbh-* ali *serbh-* (če se upošteva ilirska izguba pridiha indoevropskih pridihnjenih soglasnikov),³¹ seveda pa se zastavlja vprašanje, kaj bi utegnil pomeniti. Za začetek ga lahko poiščemo v albanščini, ki naj bi vsaj po Georgievu delno nadaljevala ilirščino.³² Tam najdemo glagol *gjerp* »srkati, goltati« oz. *gjerbë* »kapljati, curljati«, ki izhaja iz indoevropskega korena **serbh-* s splošnim pomenom »srkati, goltati«; mimogrede povejmo, da od tod izhajajo tudi hrvaško narečno *srbati* »srkati«.³³

27 Stier et al., *Westermann Großer Atlas*, 22, 24, 38; Ptol. 2.16.3–5; Ptol. 2.14; Plin., *NH* 3.9; Bruen de la Martinière, *Le grand dictionnaire géographique*, 217; Strab.7.5.

28 Katona-Győr, *Altinum*; Stier et al., *Westermann Großer Atlas*, 38; prim. Ptol. 3.1.29–31.

29 Smith, *Dictionary of Greek and Roman geography*, 174, 415.

30 Sciaretta, *Toponymy – Ancient toponymy – Illyricum: Nedinum, Pasinum; Sciaretta, Toponymy – Ancient toponymy – Pannonia: Altinum, Serbinum*; prim. Ptol. 3.1.29–31; Katona-Győr, *Altinum*.

31 Georgiev, *Introduction to the history of the Indo-European languages*, 174; Anreiter, *Die vorrömischen Namen Pannoniens*, 12.

32 Georgiev, *Introduction to the history of the Indo-European languages*, 143.

33 Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, 1001; Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, 321.

Panonsko ilirsko poimenovanje **Sérbinom*, grško *Sérbinon* in latinsko **Sérbinum*, bi torej lahko približno pomenilo »kraj, kjer se nekaj srka, golta, kjer nekaj kaplja ali curlja«. Pri tem se gotovo zastavlja vprašanje, na kaj bi se to poimenovanje lahko natančneje nanašalo. Odgovor lahko poda beseda, ki izhaja iz istega indoevropskega korena **serbh-* in izkazuje sinonimno obliko z ojevsko prevojno stopnjo in končnim p-,³⁴ (morda ekspresivno) pa je podvojena v obliki **sorpp-*.³⁵ Gre za staroislandsko besedo *sarpr* »*žrelo; kot vzdevek nekaj takega kot požiralec« oz. za moderno islandsko besedo *sarpr* »golša (ptice)«,³⁶ ki je izpričana tudi v staronorveškem poimenovanju za slap *Sarpr* »žrelo/vodna soteska, iz katere(ga) bruha voda, vodna globel« in v današnjem norveške *Sarpsfossen* ali *Sarpen* »slap v mestu *Sarpsborg* na Norveškem«. ³⁷ S tega vidika bi panonski ilirski naziv **Sérbinom* lahko pomenil »kraj z žrelom/vodno sotesko, iz katere(ga) bruha voda, z vodno globeljo«, pa tudi »kraj, kjer je žrelo jame ali votline, brezno«. ³⁸ Na podlagi hidroloških značilnosti krajev Villánykövesd ter Cabuna/Gradina – na področju Vitrovitiško-podravske županije je namreč poleg reke Drave še deset večjih naravnih vodotokov –, pa tudi na podlagi albanskega glagola *gjerbë* »kapljati, curljati« pa sklepam, da je ta panonski ilirski naziv pravzaprav pomenil »kraj, kjer je vir/vrelec ali (?) izvir reke«, morda tudi »kraj, kjer je izvir termalne vode«. ³⁹

Očitno torej Ptolemajevo mesto *Sérbinon* nima niti ne more imeti nikakršne povezave s Srbi. *Sapienti sat.*

Žarko B. Veljković
Srpski naučni centar
saphousatthis@gmail.com

Dragan Ilić-Pisum
Beograd
slaveg.id@gmail.com

34 Prim. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, 321.

35 Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, 1001.

36 Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, 1001.

37 SNL, s.v. *Sarpsborg*, *Sarpsfossen*.

38 Sciaretta, *Toponymy – Ancient toponymy – Pannonia: Serbinum*.

39 O hidroloških značilnostih gl. Mihelčić idr., *Plan i program*, priloga 2, 11.

BIBLIOGRAFIJA

- Anreiter, Peter. *Die vorrömischen Namen Pannoniens*. Budimpešta: Archaeolingua, 2001.
- Beudant, François Sulpice. *Voyage minéralogique et géologique, en Hongrie, pendant l'année 1818*. 2. zv. Paris: Verdrière, 1822.
- Bruen de la Martinière, Antoine-Augustin. *Le grand dictionnaire géographique et critique II, SA-SI*. La Haye, Amsterdam, Rotterdam: Pierre Gosse, Pierre de Hondt; Herm. Uitwerf, Franç. Changuion; Jean Daniel Beman, 1737.
- Deretić, I. Jovan. *Serbi: narod i rasa – Nova Vulgata*. Chicago: Muzeon, 1996.
- Gebhardi, Ludwig Albrecht. *Geschichte des Reichs Hungarn und der damit verbundenen Staaten I*. Leipzig: Weidmanns Erben und Reich, 1778.
- Georgiev, Vladimir I. *Introduction to the history of the Indo-European languages*. Sofija: Bulgarian academy of sciences, 1981.
- Gluhak, Alemko. *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb: AC, 1993.
- Gračanin, Hrvoje. »Rimske prometnice i komunikacije u kasnoantičkoj južnoj Panoniji«. *Scrinia Slavonica* 10 (2010): 9–69.
- Graesse, Johann Georg Theodor. *Orbis Latinus*. Dresden: G. Schönfeld, 1861.
- Jevđević, Dobroslav. *Od Indije do Srbije: tri hiljade godina srpske istorije*. Rim: Srpske novine, 1961.
- Karta SFRJ 1: 25000 – 325-4-2 (Donji Miholjac 4–2)*. Beograd: Vojnogeografski institut, 1973.
- Katona-Győr, Zsuzsa. *Altinum. The Roman army in Pannonia – an archaeological guide of the Ripa Pannonica*. Pécs: Teleki László foundation, 2003.
- Loma, Aleksandar. »Toponomastika kao izazov«. *Književnost i jezik* 48, št. 1–2 (2001): 9–20.
- Lukin-Lazić, Sima. *Kratka povjesnica Srba od postanja srpstva do danas*. Zagreb: Štamparija Karla Albrechta, 1895.
- Luković-Pjanović, Olga. *Srbi narod najstariji*. Beograd: AIZ Dosije, 1990.
- Mihelčić, Dragutin, Luka Jelić, Velimir Pliverić, Davorica Dabelić, Željko Poljak, Zoran Kovačev in Siniša Radivojević. *Plan i program razvitka vodoopskrbe na području Virovitičko-podravske županije*. Zagreb, 2007.
- Milojević, Miloš S. *Odlomci istorije Srba i srpskih-jugoslavenskih zemalja u Turskoj i Austriji I*. Beograd: Državna štamparija, 1872.
- Petković, Živko D. *Prve pojave srpskog imena*. Beograd: Štampa »Tucović«, 1926.
- Petrović, Aleksandar M. *Kratka arheografija Srba: Srbi prema spisima starih povesnica*. Novi Sad: Slovenski institut, 1994.
- Pokorny, Julius. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch II*. Bern: Francke, 1959.
- Putanec, Valentin. *Ubikaciju klasičnih toponima Sisopa i Soroga u Zagreb i pitanje prisutnosti Slavena na Balkanu u 1. stoljeću naše ere*. Zagreb: Vlast, 1992.
- Radić, Radivoj. *Srbi pre Adama i posle njega – istorija jedne zloupotrebe: slovo protiv »neoromantičara«*. Beograd: Stubovi kulture, 2003.
- Sciaretta, Antonio. *Toponymy – Ancient toponymy – Illyricum*. Malmaison: Antonio Sciaretta, 2005. <http://asciatopo.xoom.it/illyria.html> (zadnji dostop 29. 4. 2014).
- Sciaretta, Antonio. *Toponymy – Ancient toponymy – Pannonia*. Malmaison: Antonio Sciaretta, 2012. <http://asciatopo.xoom.it/pannonia.html> (zadnji dostop 29. 4. 2014).
- Skok, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika III*. Zagreb: JAZU, 1973.
- Smith, William. *Dictionary of Greek and Roman geography II*. Boston: Little, Brown and Co, 1870.

SNL = *Store Norske Leksikon*. Oslo: Kunnskapsforlag, 2005.

Stier, Hans Erich et al. *Westermann Großer Atlas zur Weltgeschichte*. Braunschweig: Georg Westermann, 1972.

Todorović, Ivica. »Idejni sistem 'Srbi, narod najstariji'«. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 48 (1999): 25–49.

von Szepesházy, Carl in J. C. von Thiele. *Merkwürdigkeiten des königreiches Ungern 1*. Kaschau: Carl Werfer, 1825.

POVZETEK

V zadnjih treh desetletjih se v Srbiji ponovno pojavlja romantična, paranznanstvena, tako imenovana nacionalna zgodovina. Ta v svoji najnovejši pojavnih oblikah trdi, da so Srbi avtohtoni prebivalci Podonavja in Balkana, tako rekoč Praindoevropejci v svoji pradomovini, srbščina pa naj bi bila indoevropski prajezik. Ti kvazizgodovinarji brez znanstvenih argumentov so, naslanjajoč se na glasoslovne asociacije, obenem tudi kvazietimologiji in trdijo, da Ptolemajev mesto Serbinon v Panoniji dokazuje, da so že v antiki Srbi živeli v Podonavju in na Balkanu. Resni znanstveni in etimološki dokazi pa to »prasrbsko« etimologijo v celoti zavržejo in razkrijejo, da gre za panonski ilirski toponim **Sérbinom*, ki približno pomeni »mesto z žrelom/vodno sotesko, iz katere(ga) bruha voda, z vodno globeljo« ali »kraj, kjer je žrelo jame ali votline, brezno«; ali še bolje, »kraj z vodnim virom/izvirom ali (?) rečnim izvirom« oz. »kraj z virom termalne vode«. Toponim sestavlja indoevropski koren **serbh-* »srkati, goltati; kapljati, curljati; žrelo; žrelo jame ali votline, brezno« in ilirska pripona za tvorbo toponimov *-inom*, ta se denimo najde v poimenovanju **Altinom* (**Altinon*, *Altinum*) ipd. Sodeč po Ptolemajevi *Geografiji* bi se koordinate tega toponima lahko približno ujemale z današnjim madžarskim krajem Villánykövesd oz. z današnjo hrvaško Cabuno ali s hrvaškim krajem Gradina, obe lokaciji pa se nahajata v bližini Virovitice ob madžarski meji.

Ključne besede: Serbinon, Panonija, panonska ilirščina, Ptolemaj, antična geografija, etimologija

SUMMARY

Is Ptolemy's Serbinon an Ancient Serbian Town?

The last three decades in Serbia have witnessed the revival of the romantic, pseudoscientific, so-called 'national' history stream, whose latest claim is that Serbs are the indigenous inhabitants of the Danube Basin and the Balkans. Indeed, it is contended that they are Proto-Indoeuropeans in their Proto-Homeland, and that the Serbian language is the ancestor of all Indo-European languages. Bereft of scientific arguments and based on kling-klang etymologies, these pseudohistorians become pseudoetymologists as well, claiming that Ptolemy's reference to the town *Serbinon* in Pannonia proves the Serbian existence in the Danube Basin and the Balkans already in antiquity. This 'Proto-Serbian' etymology, however, is thoroughly refuted by serious scientific and etymological evidence, which reveals that *Serbinon* is in fact a Pannonian Illyrian oeconym, **Sérbinom*,

meaning approximately ‘the location of a water source, a gorge with rushing water, water hollow’ or ‘the gorgelike entrance into a pit or a cave, abyss’, or, better yet, ‘the location of a spring or (?) river spring or – thermal spring.’ The oeconym itself is built from the Indo-European root **serbh-* ‘sip, swallow; drop, drip; crawl; gorgelike entrance into a pit or a cave, abyss’ and the Illyrian oeconym suffix *-inom* as in **Altinom* (**Altinon*, *Altinum*) and elsewhere. According to the coordinates given in Ptolemy’s *Geography*, this oeconym is to be located approximately in the area of the Hungarian town Villánykövesd or of the Croatian towns Cabuna or Gradina, both near Virovitica close to the Croatian border with Hungary.

Keywords: Serbinon, Pannonia, Pannonian Illyrian language, Ptolemy, ancient geography, etymology